

ГАЛИНА ОСТРОВСЬКА, доктор педагогічних наук,  
доцент, завідувач кафедри теорії та методики  
навчання, Івано-Франківський обласний інститут  
післядипломної педагогічної освіти, Україна  
ORCID ID 0000-0001-5909-6607  
g20081967@gmail.com

## РОЗВИТОК ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНЯ: ЧИТАЄМО СМИСЛИ, ВІДТВОРЮЄМО МОДЕЛІ СВІТУ ТА ПОВЕДІНКИ ПЕРСОНАЖІВ, РОЗВИВАЄМО ЦІННІСНЕ СТАВЛЕННЯ ДО ЖИТТЯ

GALINA OSTROVSKA, Doctor of Pedagogical Sciences,  
Associate Professor, Head of the Department of theory  
and teaching methods, Ivano-Frankivsk Regional  
Institute of Postgraduate Education of Teachers, Ukraine

## DEVELOPMENT OF STUDENT'S READING COMPETENCE: WE READ MEANING, RECREATE MODELS OF THE WORLD AND BEHAVIOR OF CHARACTERS, DEVELOP VALUABLE ATTITUDE TOWARDS LIFE

У статті розглянуто питання впровадження компетентнісного підходу до вивчення художньої літератури у школі. Проаналізовано дослідження сучасних науковців з формування читацької компетентності учнів. Зроблено спробу надання вчителю ключів-підказок для мотивації учнів до читання, пошуку соціокультурних смислів, їх інтерпретації. Розкрито психологічний аспект читання: він полягає в тому, що фундаментом твору як емоційно-вольової діяльності письменника та сприймання читача є їх емоційно-ціннісна сфера, соціоемоційні навички. Запропоновано завдання на пошук смислів, алгоритм роботи над прочитаним, читацькі ключі для роботи з текстом (емоційні смисли, реконструкція авторської моделі світу та поведінки персонажів, "примірювання" смислів і засвоєння особистісно значимого).

**Ключові слова:** читацька компетентність, засвоєння смислів, моделі світу та поведінки людини, емоції у навчанні, дослідження.

**Summary.** The article deals with the issue of implementing a competence approach to the study of

fiction at school. The research of modern scientists on the formation of students' reading competence is analyzed. The assimilation of socio-cultural and life meanings during reading is inextricably linked to emotions (feelings, experience, memory, imagination), and emotions as a personal regulator of activity are linked to motivation (especially to reading). The psychological aspect of reading consists in the fact that the foundation of the work as an emotional-volitional activity of the writer and the perception of the reader is their emotional-value sphere and socioemotional skills. A task for searching for meanings, an algorithm for working on what has been read, and reading keys for working with the text are proposed (emotional meanings, reconstruction of the author's model of the world and the behavior of the characters, "trying on" meanings and assimilation of the personally significant).

**Key words:** reading competence, assimilation of meanings, models of the world and human behavior, emotions in learning, research.

**Мета:** обґрунтувати та апробувати алгоритм розвитку читацької компетентності учня через пошук і вибудовування особистісних

смислів у творі, авторської моделі світу та поведінки персонажів.

**Постановка проблеми в загальному вигляді.** Метою сучасної базової середньої освіти є розвиток учнів, формування в них компетентностей, "необхідних для їх соціалізації та громадянської активності, ...виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу" (*Державний Стандарт базової середньої освіти, 2020*). Компетентний читач з гуманістичним світоглядом "сприймає, аналізує, інтерпретує, критично оцінює інформацію в текстах різних видів, медіатекстах та використовує її для збагачення свого досвіду" (*там само*), що має стратегічне значення у реалізації завдань громадянської освіти, патріотичного виховання, формування світоглядних цінностей, загальної культури та емоційного інтелекту здобувача освіти, його самореалізації.

**Аналіз досліджень і публікацій.** У світовому педагогічному досвіді читання відносять до некогнітивних навичок, які "охоплюють низку здібностей, таких як сумлінність, на-

полегливість", зокрема і критичне мислення (методика ELT). Це пояснює, чому з 100% прочитаного маємо лише часткове розуміння – випадують цілі пласти значень, немає загальної картини смислів: "потрібно змусити студентів думати іншим, більш критичним способом, якщо ми хочемо, щоб вони глибше зрозуміли прочитане" (*Ed Dudley, Oxford University*) (*Edmund Dudley, 2019*). Навчальні програми з компетентнісної освіти передбачають вправи з розвитку пам'яті, здатності гнучко мислити, навчання зосереджуватися і протистояти відволіканням, емоційним імпульсам тощо (програма *Tolls of the Mind*) (*Alex Baron, Maria Evangelou, Lars-Erik Malmberg, G. J. Melendez-Torres, 2017*). Наскрізнi навички читання і гнучкого мислення сприяють зростанню не тільки рівня знань, а й соціальної компетентності, соціально-емоційного розвитку тощо.

У вітчизняній науці до питання формування читацької компетентності у своїх дослідженнях зверталися А. Вітченко, О. Ісаєва, Ж. Клименко, О. Овчарук, О. Савченко, Г. Токмань, А. Фасоля, В. Шуляр, Т. Яценко та інші. У методиці викладання літератури науковцями детально проаналізовано питання формування інтересу до читання в системі компетентнісно зорієнтованої освіти (О.Ісаєва, Ж. Клименко), розвитку критичного мислення юного читача, навичок аналізу художнього твору та інтерпретаційної компетентності (Ю.Бондаренко, А. Вітченко, Н.Грицак, Г. Токмань), підготовки педагога-філолога до побудови компетентнісних завдань та уроку літератури (В. Шуляр, Г.Островська), впровадження цифрових технологій та медіаграмотності (О. Овчарук, Г.Онкович, Г. Островська). Проте питання формування читацької компетентності залишається відкритим для педагогів-практиків – ця багатокомпонентна рухома система потребує ключів для реалізації.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Компетентність – набута динамічна здатність людини поєднати в єдину систему взаємопов'язані компоненти (знання, уміння,

світоглядні цінності, мотивацію, волю, способи мислення, моральність, культуру тощо) для соціалізації та подальшої навчальної/професійної діяльності (*Національний освітній глосарій: вища освіта, 2014*). Ця багатокомпонентна система поєднує когнітивну, праксіологічну та емоційно-ціннісну підсистему. Реалізація компетентнісного підходу має впроваджуватися через наскрізні вміння, зокрема, читання з розумінням (вдумливе читання), мовлення, розв'язування проблем, емоційний інтелект, оцінювання ризиків, прийняття рішень, уміння обґрунтувати думку тощо.

Як у вивченні літератури у школі поєднати в єдину систему розвиток інтересу до читання, мислення – логічне, критичне, системне (причинно-наслідкові зв'язки, міжпредметна інтеграція знань, конкретизація і узагальнення), емоційно-ціннісне ставлення? Щоб навчити вміння вдумливо читати, потрібно зацікавити читанням. Це взаємопов'язані проблеми. На нашу думку, смисл читання – у видобуванні і вибудовуванні кожним читачем смислу (екзистенційного, пізнавального, естетичного, культурного тощо).

Фундаментом твору як емоційно-вольової діяльності письменника і сприймання читача є їх емоційно-ціннісна сфера та соціоемоційні навички (*socioemotional skills*). Їх формування закладається в дитинстві (родинні стосунки, позитивний/негативний досвід, наявність/відсутність підтримки, психологічні травми тощо). Вони формують стійкі стереотипи мислення та поведінки і впливають на все подальше життя людини. Досвід прочитання художньої літератури з позиції смислів (життєвих, соціокультурних, особистісних) сприяє розвитку емоційно-ціннісного ставлення учнів до себе, родини, країни, природи і життя.

Література як мистецтво розкриває соціальні та культурні коди, смисли життя, творчість особистості (М. Бахтін, В. Біблер, Н. Чепелева, Г.Токмань, Т. Яценко та інші): "акмуляція, організація та упорядкування смислів, що здійснюється культурою, є важливою умовою розвитку

як особистості, так і культури" (Н.Чепелева) (*Чепелева, 2010*). З текстів культури вони присвоюються особистістю. Водночас у вимірі часу та "на фоні культурних відмінностей нерідко недооцінюється важливість контексту і інтерсуб'єктивних процесів, які також впливають на поведінку людей (ситуаційні фактори та інтерпретаційні рамки під час взаємодії)", тому виправданими стають культурно-порівняльний і культурно-інтеракційний підходи (*Alex Frame*) (*Alex Frame, 2014*). Засвоєння соціокультурних і життєвих смислів під час читання нерозривно пов'язано з емоціями (відчуття, досвід, пам'ять, уява тощо), а емоції як особистий регулятор діяльності – з мотивацією (зокрема і до читання). Погоджуємося з О.Полянничко, що "смысл – це зв'язок між образом і фоном", "це завжди суб'єктивно – існує у свідомості, хоч і відображає певну реальність" (*Полянничко, 2011*).

*Емоційні смисли – перший ключ до прочитаного.* Їх вибудовує не тільки автор, а й читач. Цей самостійно змодельований на емоційному досвіді місток пояснює "проростання" читача не тільки у зміст, а й довіру/недовіру автору і його роздумам або фантазіям. За прочитаним доцільно постійно ставити запитання: "Що привернуло увагу і чому?" (близьке за віком, інтересами, життєвим досвідом, знаннями з інших предметів, настроєм, заспокоює, надихає тощо), "Що є предметом уваги письменника?" (життя, виживання, боротьба, кохання, дружба...), "Як автор це описує?" (об'єктивно, критично, пафосно, діалогічно тощо), "Наскільки комфортним є для вас обраний автором спосіб подання інформації?" (легко/не сприймається, тому що це байка, попередження, настанова, роздуми, пригода тощо), "Якою може бути мета саме такого зображення подій?", "Що цінного я візьму собі з прочитаного?" Дослідницькі, пошукові та проблемні завдання спонукатимуть шукати відповіді саме в тексті.

У літературознавстві використовують різні наукові методи аналізу

художнього твору (біографічний, історичний, соціологічний, структурний, психологічний, комплексний, інтерпретаційний, формальний, феноменологічний). У шкільній практиці застосовуємо окремі їх елементи (Л. Мірошниченко). У рамках дослідження цінною є ідея багатомірності особистості та її рефлексії (А. Асмолов, В. Анкіна), пізнавальної, пошукової та евристичної цінності "можливості виявляти внутрішні, приховані сили культурогенезу" (Ю. Юдкін) (Юдкін, 2019). З одного боку, вивчаємо літературу як мистецтво трансляції культурних кодів, з іншого – вчимо читача не тільки зчитувати й упорядковувати смисли, а й модель поведінки людини, особисті наративи, засвоювати цінності: "інтерпретувати, інтегрувати, упорядковувати основні соціокультурні події, з одного боку, а також у здатності особистості в результаті оволодіння значень засвоювати культурний та суспільний досвід, інтерпретувати соціокультурну реальність, бачити за зовнішніми подіями, ситуаціями, стосунками їх глибинні сенси – з іншого" (Н. Чепелева) (Чепелева, 2010).

*Другий ключ – реконструкція*

*авторської моделі світу і поведінки персонажа (персонажів).* Відомі найрізноманітніші моделі світу в історії людства (відповідно до епохи, рівня розвитку та культурних традицій різних країн) і творах письменників (міфологічна, реалістична, ідеалізована, фантастична, соціальна, комбінована – поєднання природних стихій або світів: земне – позаземне або потойбічне, реальне і вигадане, сучасне і минуле або майбутнє, світ людей – світ тварин тощо).

Учням важливо дізнатися про моделі світу та поведінки людини (слайд презентації на дошці, роздрукування на парті): "соціально значимі цінності в системі типових смислотворчих цілей генерують спільну модель буття певної епохи і країни, "визначають типовий життєвий шлях (загальне "поглинає" індивідуальне) і варіанти індивідуалізованого життєвого шляху ("творення" особистістю історії суспільства і власного життя) (Островська, 2017) (Табл. 1).

Моделі поведінки людини пов'язані з її світоглядними цінностями, потребами і взаєминами з іншими відповідно до суспільно прийнятих норм моралі і права (Степанов, 2006), її індивідуального психолог-

ічного світу (О. Чабан). Упродовж життя людина проживає безліч варіантів історій та різні соціальні ролі (син, батько, робітник, покупець тощо). Кожний літературний твір – така ж складна багаторівнева система. Учні розкриватимуть історико-культурний, соціальний, літературознавчий, аксіологічний смисли та "сценарії дій у типових соціальних ситуаціях" (Н. Чепелева) (Чепелева, 2010) – типологія сюжетів. Відповідно до авторського задуму, ситуації, досвіду і життєвої стратегії або небезпеки персонаж реалізує ту чи іншу модель поведінки (активна/пасивна, дорослий/дитина, шляхетний герой, мудрець, суддя, шахрай, жертва, скупиий, захисник/рятувальник, маніпулятор, безпорадний тощо).

*Третій ключ – "примірювання" смислів та засвоєння особистісно значимого* – допоможе читачам не тільки зануритись у глибини авторського задуму, а й усвідомити власні життєві смисли та моделі поведінки, переглянути свій досвід і власні упередження, зрозуміти важливість відчуття внутрішньої рівноваги у вимірі життя (екзистенціальна рефлексія). Екзистенціальна

Таблиця 1

Суспільно-історичні домінанти життя людей різних епох

Культурно-історичні епохи		Основні суспільно-історичні домінанти життєвого шляху людини	
		За Л. Сохань	За Г. Островською
Давня історія	Первісне суспільство Рабовласницьке суспільство	«Одноманітна єдність» «Одномірна одноманітність»	Визначеність долі традицією роду Визначеність долі інтересами держави, класовим походженням
Середні часи	Середньовіччя	«Багатомірна одноманітність»	Служіння Богу і королю – обов'язок кожної ієрархічної ланки, у межах якої і визначена доля
Нова історія	Відродження Просвітництво	«Різноманітна єдність»	Відчуття множинності долі та особистої відповідальності за власне життя
Новітня історія	Капіталізм, соціалізм  Сучасна культура: модерн, постмодерн	За Е. Соловйовим, «множинність подієвості життєвого шляху особистості»	Залежність долі всіх і кожного від наслідків науково-технічного прогресу та політики; прагматизм мислення, критично-іронічне ставлення до цінностей; пошук надійної опори в житті

рефлексія інтегрує різні смисли у сенс життя людини.

**Зберемо ключі в алгоритм роботи над прочитаним:**

- видобування смислів художнього твору;
- авторська модель світу у творі;
- модель поведінки персонажа;
- узагальнення та "завантаження" висновків у банк знань і досвіду читача.

Проілюструємо ці ідеї на прикладах художніх творів.

У центрі повісті І. Нечуя-Левицького "Кайдашева сім'я" звичайна сільська родина з її реальним повсякденним життям та інтересами.

- *Видобування смислів художнього твору:* соціально-побутова повість І. Нечуя-Левицького "Кайдашева сім'я" розкриває життя селян після скасування кріпацтва, глибокий зв'язок їхнього побуту і традицій з природою, систему стосунків у родині. Глибокий покручений яр з безліччю рукавів, ставків і старих садів з густою тінню – вступ до розуміння глибокого коріння родинних традицій та проблем у селянському житті. У повісті порівнюються природа і родина Кайдашів, характеристика дівчат й ознаки буденного життя селян, самооцінка і ставлення інших, буяння природи і зміна поколінь у родині, майнова нерівність і її індивідуальне сприйняття, віддзеркалення у судженнях та вчинках. Діалог Карпа та Лавріна про дівчат засвідчує не тільки їхнє критичне сприйняття представниць протилежної статі, а й спосіб мислення, де міркою їхньої оцінки виступають категорії буденності та індивідуальне розуміння смислу щастя – у кожного свій життєвий досвід, свої цінності, своє сприйняття світу, своє уявлення про щастя. Учням доцільно запропонувати провести дослідження української хати в різних регіонах (сайт "Автентична Україна", "Музеї під відкритим небом"), ментальних рис українців у творі.

- *Модель світу у творі* – українська хата та земля навколо неї, де змінюються покоління (вікова сталість традицій і нові віяння часу), йде боротьба за власність (хату,

грушку, землю, якої не стає більше – її потрібно ділити з кожним наступним поколінням).

- Персонажі дотримуються своїх моделей поведінки (працьовиті селяни, виважений господар і батько, побожний християнин/"не святий", мудра хазяйка/хитрий критик, покірна/бриклива невістка): традиційні соціальні ролі вступають у суперечність з особистим прагненням якнайшвидше бути господарями у своїй хаті, на своїй землі та жити краще. Кайдаш навчає синів побожності, працьовитості, мудрої розмови, пошани до звичаїв, проте його працелюбність, віра у праведне життя і часте постування нерозривно поєднані із залежністю від чарки, невмінням вберегти зароблене (суперечність ідеального і реального, знань і життєвих цінностей та переконань). Образ досвіченої і хазяйкової жінки, доброї матері і панської кухарки Марусі Кайдашихи розкриває типові життєві цінності сільської жінки (материнство, дім, родина, добробут, праця, затишок), її вдачу, уміння жити і водночас звичайні слабкості людини.

- *Узагальнення та "завантаження" висновків.* Наскрізна інтеграція життя і культури селян емоційно поєднує минуле і сучасне, старше і молоде покоління, традиції і досвід – розкриває коріння національної свідомості та проблеми соціалізації. Кожне покоління прагне відстояти свої інтереси та цінності, кожна родина вибудовує свої правила життя...

Уважне читання, спостереження і порівняння вмотивовують учнів шукати смисли, ставити питання, спонукають виявляти своє розуміння життя, емоційно-ціннісне ставлення до людей, природи, читання.

Читацький інтерес викличе дослідження у новелі О. Генрі "Останній листок" ціннісного ставлення до життя та моделей поведінки персонажів.

- *Видобування смислів художнього твору.* Читаємо уривок новели і підкреслюємо авторські натяки на ціннісне ставлення до життя: "...заклопотаний лікар порухом кошлатої сивої брови запросив Сью

в коридор.

– У неї один шанс... ну, скажімо, з десяти, – повідомив він, збиваючи ртуть у термометрі. – І цей шанс полягає в тому, щоб вона хотіла жити. Та коли люди починають діяти в інтересах гробаря, то вся фармакопея – марнота. Ваша маленька подруга вже вирішила, що ніколи не одужає. Які в неї були наміри на майбутнє?

– Вона... вона хотіла намалювати коли-небудь Неаполітанську затоку, – сказала Сью.

– Намалювати? Дурниці! Чи нема у неї чогось такого, про що справді варто було б думати – наприклад, якогось хлопця?

– Хлопця? – перепитала Сью голосом, схожим на звук натягнутої струни. – Хіба хлопець вартий... ні, докторе, нічого такого немає.

– Ну, тоді це просто занепад сил, – підсумував лікар. – Я зроблю все, що тільки може наука, знарядям якої я є. Але коли мій пацієнт починає рахувати карети в своїй похоронній процесії, я скидаю з цілющої сили ліків п'ятдесят процентів. Якщо вам вдасться, щоб вона хоч раз спитала, який буде цієї зими новий фасон рукавів у пальтах, я зможу поручитися, що в неї буде один шанс не з десяти, а з п'яти." (текст для учнів: О. Генрі "Останній листок" <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=503>).

Автор заглиблює читача у "приховане протистояння" двох світів – життя (з мріями, надіями, коханням) і буття (байдужості до життя: інертність, відсутність планів, цінностей, сильних почуттів).

- *Відтворюємо модель світу у творі:* за авторським описом (кімната подруг у провулку Вашингтона, за вікном – епідемія пневмонії, осіння негода та глуха стіна сусіднього мурованого будинку) і за ідейним задумом (активне/пасивне життя). Письменник буквально й опосередковано неодноразово проводить паралель – постійний рух у кімнаті і глуха стіна за вікном, прагнення і їх відсутність, турбота і байдужість.

- *Визначаємо моделі поведінки персонажів новели (табл. 2).*

- *Узагальнення та "завантажен-*

Таблиця 2

## Моделі поведінки персонажів новели О. Генрі «Останній листок»

Джонсі	Сью	Лікар	Берман	А ВІ?
Жертва-маніпулятор	Друг	Науковець	Рятівник	Рефлексія
Без волі, без мрії, без смислу життя і духовних потреб – <i>вимагає уваги до себе, забирає безцінний час в інших</i>	Милосердна, віддана вольова, і дуже чуттєва подруга – <i>готова жертвувати собою, «Носить плащ рятівника»</i>	Прагматик: обчислює успіх лікування – має системне мислення – <i>бачить людину цілісно</i> (зв'язок тілесного, емоційного і духовного)	Митець-ідеаліст забуває про роки, можливі наслідки (застида, впасти з драбини тощо), рятує капризну дівчину – <i>романтик-рятівник</i>	Ваша модель поведінки? (Оберіть з наявних або запишіть свою версію)

ня" висновків. Людяність у здатності не тільки співчувати, а й дієво допомагати. Автор розраховував на емпатію уважного читача – здатність розуміти, що відчуває інша людина, і ставитися до неї через це почуття; важлива навичка побудови довіри, взаєморозуміння і позитивних стосунків, водночас об'єктивного сприйняття ситуації. Робота над прочитаним без цієї здатності буде неповною.

Проста, на перший погляд, і надзвичайно складна у прихованих смислах повість Е. Хемінгуея "Старий і море".

• *Видобування смислів художнього твору.* Емоційно-ціннісний підхід спонукає розкрити мотивацію поведінки, яка може бути неусвідомленою: у даному випадку мова йде не так про здобуття їжі, як про прагнення самоствердження та визнан-

ня іншими – важливий для кожного компонент соціалізації. Для Сантьяго – це самоактуалізація і повага через довіру, підтримку, визнання як рівного незалежно від віку й успіху. Водночас на самоті з природою старий про це забуває, ніби відривається від суєти суспільного і зростається з величию світу – прихований підтекст про долю людини (у вимірі великого часу все простіше і конкретніше, зазвичай, люди все ускладнюють для себе та інших).

Пошук смислів може відбуватися в різний спосіб: 1) виявлення цінностей письменника або персонажа; 2) розпізнавання емоцій і почуттів автора/персонажів, естетичних категорій (героїчне, піднесене, трагічне, гармонія, краса); 3) вирішення проблемної ситуації, під час якої учням необхідно зробити власний вибір між етичною нормою

(ідеальне, суспільна думка) і щоденною реальністю як на рівні свідомості, так і на рівні вчинку (основний критерій – моральність поведінки і суджень); 4) проведення досліджень (порівняльного аналізу, спостережень, експертиз); 5) виконання інтерактивних вправ (дискусій, круглих столів, ділових і рольових ігор, колективних проєктів тощо); 6) написання творчої роботи/підготовка виступу тощо.

Проблематика твору "Старий і море" Е. Хемінгуея досить обширна – взаємозв'язок природи і людини, вплив часу на її прагнення та можливості, ставлення до старості, взаємозв'язок поколінь і виховання молоді тощо. Ці проблеми у творі автора певним чином пов'язані між собою і утворюють єдину систему світобудови, життя. Вибудувати таку систему – завдання учням.

Таблиця 3

## Сантьяго у творі Хемінгуея «Старий і море»

Фізичне	Психологічне	Духовне
- Обмежені можливості літньої людини; - перебування у відкритому морі: жарке сонце, відсутність їжі і прісної води; - виснажлива тривалість поєдинку, фізичні випробування, досвід старого і вага марліна	- Сам у хижі; - сам у морі; - поєдинок із сильним суперником на його території; - воля до перемоги і життя («людина народжена не для поразки»); - самоповага; - воля	- Любов до життя і всього живого; - гармонія з собою і всесвітом; - милосердя; - віра; - уміння віднайти внутрішню опору: яскраві спогади про силу молодості і життєві перемоги

• *Модель світу у новелі*: світ природи (стихії, їх мешканці, закони виживання), світ людей (соціум: закони і традиції) і сутність людини (*триєдина єдність* – див. табл. 3) та місткі між ними.

• *Моделі поведінки персонажів* (старий, дитина, критики, байдужі спостерігачі).

Чому до старого приходять саме хлопчик? Батьки забороняють, адже старий німецький і "геть безталанний": за вісімдесят чотири дні не піймав жодної риби. (Боротьба суспільного морального принципу гуманізму і особистісного вибору: дитина тягнеться до чесного і щирого, адже "він був занадто простодушний", "ні ганьби, ні втрати людської гідності". Тоді які інші? А в родині?) А чи зацікавив би такий старий сусід сучасного учня? (Підкреслимо, що про Сантьяго нам розповідає автор, а сам хлопчик усього цього по тексту не знає...) Ідеалізація дитини як авторське художнє рішення віри у краще, майбутнє, зв'язок поколінь.

• *Узагальнення та "завантаження" висновків*:

• Поединок "марлін, старий і акули" – автор заради творчої ідеї (Гімн Людині та її єдності з природою) ідеалізує перемогу старого всупереч досвіду рибалки. Критично мислимо: чи міг Сантьяго сам справитись з рибиною, з якою ледве справляються четверо дорослих молодих чоловіків з баграми (див. фільм *"Ідеальний шторм"*) і чи все завершилось би у Сантьяго тільки порізаними руками? Рівновага баркасу і вага марліна: кожен рух у човні викликає його розкачування, тому логічно було б прив'язати рибину вагою 100–400 кг не до борту, а за човном – старий (як і автор) не міг цього не знати.

• Акули – не розбійники, а Божа ласка (з'їли рівно стільки, щоб врятувати рівновагу шлюпки і життя старого, тобто все...). Тому логічною є відповідь на тезу "Переможець не отримує нічого" – життя за здобич.

• Емоції від прочитаного і рефлексія: що старий відчував, коли зловив рибину, потім втратив улов і знесилений з кісткою повернувся у се-

лище (як сприймуть: ганьба і сором, кістак як доказ – виправдання і самозаспокоєння, втома і байдуже...). Емоції і почуття варто записати і не змішувати.

Без емоцій немає естетичного смакування мистецького твору та інтересу до читання художньої літератури. Пошук смислів прочитаного може передбачати міжпредметну інтеграцію та роботу з різними джерелами інформації (Мазепа Д. Байрона, Ю. Словацького, П. Меріме і підручник історії; "Війна світів" Г. Уеллса, облога Азова і Єрусалиму (фільм "Царство небесне", "Історія Юдейської війни" Йосипа Флавія тощо).

Пробуджуємо емоції через виявлення фактів і вимислу у творі, проблематику та її вирішення автором, метафоричність конструювання художнього твору та її сприйняття читачем, порівняльний аналіз сюжетів та образів у творах письменників, сучасну візуалізацію, проблемне навчання.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Емоційне навчання, пошук смислів та світоглядних/поведінкових моделей не тільки розвивають читацьку компетентність здобувача освіти, а й сприяють формуванню цінностей і переконань, соціалізують. У процесі такого вивчення літератури учні відшліфовують навички вдумливого читання, критичного мислення, дослідницької діяльності, розв'язування проблемних завдань, порівняльного аналізу, роботи з інформацією, здатності розпізнавати емоції та цінності у житті і мистецтві.

#### СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Державний Стандарт базової середньої освіти. (2020). Відновлено з [https://osvita.ua/legislation/Ser\\_osv/76886/](https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/)

Edmund, Dudley. *Critical thinking as a life skill.* (2019). Oxford University Press ELT. Retrieved from <https://oupeltglobalblog.com/2019/06/07/critical-thinking-edmund-dudley/>

Alex, Baron, Maria, Evangelou, Lars-Erik, Malmberg, Melendez-Torres, G. J. (2017). *The Tools of the*

*Mind curriculum for improving self-regulation in early childhood: a systematic review.*

DOI: 10.4073/csr.2017.10 Retrieved from [https://www.researchgate.net/publication/345050940\\_The\\_Tools\\_of\\_the\\_Mind\\_curriculum\\_for\\_improving\\_self-regulation\\_in\\_early\\_childhood\\_a\\_systematic\\_review](https://www.researchgate.net/publication/345050940_The_Tools_of_the_Mind_curriculum_for_improving_self-regulation_in_early_childhood_a_systematic_review)

Alex, Frame. *On cultures and interactions: theorizing the complexity of intercultural encounters.* Chapter two. (2014). Retrieved from [https://www.academia.edu/6311710/Frame\\_A\\_On\\_Cultures\\_and\\_Interactions\\_Theorising\\_the\\_Complexity\\_of\\_Intercultural\\_Encounters](https://www.academia.edu/6311710/Frame_A_On_Cultures_and_Interactions_Theorising_the_Complexity_of_Intercultural_Encounters)

Національний освітній глосарій: вища освіта. (2014). Київ: Видавничий дім "Плеяди".

Островська, Г. О. (2017). Формування професійної готовності майбутніх учителів зарубіжної літератури до вивчення біографії письменників у загальноосвітній школі. Івано-Франківськ: Симфонія форте.

Полянничко, О. (2011). Феноменологічний підхід до вивчення механізмів становлення цінностей особистості. *Проблеми сучасної психології*, 13, 260–269.

Степанов, О. М. (2006). Психологічна енциклопедія. Київ: Академвидав.

Чепелева, Н. (2010). Культурні чинники розуміння та інтерпретації особистого досвіду. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*, 14, 11–26. Відновлено з: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp\\_2010\\_14\\_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2010_14_4)

Щюц, А., Лукман, Т. (2004). *Структури життєсвіту.* Київ: Центр духовної культури.

Юдкін, І. (2019). Феноменологія як методологія історичної поетики. *Культурологічна думка*, 16, 2, 20–35. DOI: <https://doi.org/10.37627/2311-9489-16-2019-2.20-35>

Яценко, Т. О. (2019). Розвиток читацької компетентності учнів ліцею у контексті нової парадигми шкільної літературної освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Т. Шевченка*, 3 (326), 183–190.

## REFERENCES

- Derzhavnyi Standart bazovoi serednoi osvity. (2020). Retrieved from [https://osvita.ua/legislation/Ser\\_osv/76886/](https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/)
- Edmund, Dudley. Critical thinking as a life skill. (2019). Oxford University Press ELT. Retrieved from <https://oupeltglobalblog.com/2019/06/07/critical-thinking-edmund-dudley/>
- Alex, Baron, Maria, Evangelou, Lars-Erik, Malmberg, Melendez-Torres, G. J. (2017). The Tools of the Mind curriculum for improving selfregulation in early childhood: a sytematic review. DOI: 10.4073/csr.2017.10 Retrieved from [https://www.researchgate.net/publication/345050940\\_The\\_Tools\\_of\\_the\\_Mind\\_curriculum\\_for\\_improving\\_self-regulation\\_in\\_early\\_childhood\\_a\\_sytematic\\_review](https://www.researchgate.net/publication/345050940_The_Tools_of_the_Mind_curriculum_for_improving_self-regulation_in_early_childhood_a_sytematic_review)
- Alex, Frame. On cultures and interactions: theorizing the complexity of intercultural encounters. Chapter two. (2014). Retrieved from [https://www.academia.edu/6311710/Frame\\_A\\_On\\_Cultures\\_and\\_Interactions\\_Theorizing\\_the\\_Complexity\\_of\\_Intercultural\\_Encounters](https://www.academia.edu/6311710/Frame_A_On_Cultures_and_Interactions_Theorizing_the_Complexity_of_Intercultural_Encounters)
- Natsionalnyi osvittii hlosarii: vyshcha osvita. (2014). Kyiv: Vydavnychi dim "Pleiady".
- Ostrovska, G. (2017). Formuvannia profesiinoi hotovnosti maibutnikh uchyteliv zarubizhnoi literatury do vyvchennia biohrafii pysmennykiv u zahalnoosvitnii shkoli. Ivano-Frankivsk: Symfoniia forte.
- Polianychko, O. (2011). Fenomenolohichni pidkhid do vyvchennia mekhanizmiv stanovlennia tsinnosti osobystosti. *Problemy suchasnoi psykholohii*, 13, 260–269.
- Stepanov, O. M. (2006). *Psykholohichna entsyklopediia*. Kyiv: Akademvydav.
- Chepelieva, N. (2010). Kulturni chynnyky rozuminnia ta interpretatsii osobystoho dosvidu. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"*, 14, 11–26. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp\\_2010\\_14\\_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2010_14_4)
- Shchiuts & Lukman. (2004). *Struktury zhyttiesvitu*. Kyiv. Tsentru dukhovnoi kultury.
- Yudkin, I. (2019). Fenomenolohiia yak metodolohiia istorychnoi poetyky. *Kulturolohichna dumka*, 16, 2, 20–35. DOI: <https://doi.org/10.37627/2311-9489-16-2019-2.20-35>
- Yatsenko, T. O. (2019). Rozvytok chytatskoi kompetentnosti uchniv litseiu u konteksti novoi paradyhmy shkilnoi literaturnoi osvity. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni T. Shevchenka*, 3 (326), 183–190.

Стаття надійшла 15.05.2023 р.